

Ilden og gnisterne

Niels Nøjgaards begravelsestale over Kaj Munk

Af Carsten Bach-Nielsen

Kaj Munks begravelse i Vedersø den 8. januar 1944 er veldokumenteret i et mindre privattryk, som Munks ven Poul Hansen udgav på Det berlingske Bogtrykkeri i 1944.¹ Heri findes også et referat af den tale, sognepræst, dr. theol. Niels Nøjgaard holdt ved Munks kiste.² I et læg indeholdende forskellige love og forordninger vedrørende adgang til præsteembeder fandt jeg som fagreferent ved Det teologiske Fakultets Bibliotek i Aarhus for nogle år siden en version af denne begravelsestale. Den er maskinskrevet, kopieret med gennemslag på ganske tyndt papir og sikkert af ejeren i 1944 stukket til side i den tilforladelige bunke af lovstof.³ At det er et gennemslag, betyder, at der kan eksistere flere identiske eksemplarer. I forhold til den af Poul Hansen refererede version af talen er det tydeligt, at den oprindeligt var noget mere radikal og båret af Nøjgaards teologiske refleksion. I Poul Hansens version er inkluderingen – og kritikken – af menigheden i Vedersø samt af andre søgt nedtonet, ligesom det fremtidsperspektiv, Nøjgaard mod slutningen opridser, ikke blot er et alment håb for Danmark, men er bundet til den kristne eskatologi. Nøjgaard udnytter bålmetaforen med stor præcision. I den her aftrykte version fremholder Lutherkenderen Nøjgaard håbet over for tvivlen og angsten som den centrale drivkraft for Munk. Per Stig Møller henholder sig i sin store biografi om Kaj Munk til Poul Hansens refererede og upræcise version.⁴

1. *Kaj Munks sidste Rejse. Fra Silkeborg til Vedersø*, København 1944, s. 22-26. Bogen blev ifølge kolofonen udsendt til en mindre kreds af Berlingske Tidendes og Det berlingske Bogtrykkeris venner.
2. Niels Nøjgaard, 1900-1999, blev i 1937 sognepræst i Slagelse og fra 1946 i Frederiksberg Kirke. I 1929 blev han teologisk doktor på en afhandling om syndsbegrebet hos Luther. Skrev desuden en del bøger om Luthers syn på samfundsspørgsmålene og sjælesorgen. Også flere bøger om vennen Kaj Munk, mest dybtborende er *Ordets Dyst og Daad*, København 1946.
3. Det er sandsynligt, at det er papirer, der har tilhørt sognepræst, senere biskop Kai Jensen, Aarhus.
4. Per Stig Møller: *Munk*, København 2000, s. 19-20.

Teksten er her gengivet med de slagfejl, der findes i manuskriptet. Dog er der korrigeret i spatieringen, da der i teksten konsekvent ikke benyttes ophold mellem punktum og ny sætning. Ligeledes synes tasten med tankestreg ikke at have fungeret på den maskine, der anvendtes.

Dr. theol. Niels Nøjgaard:

Ved Pastor Kaj Munks Baare.
Holdt i Vedersø Kirke 8/I 1944.

“Ild er jeg kommet at kaste paa Jorden, og hvor vilde jeg, at den allerede var optændt.”⁵

Vi har med Kaj Munk faaet sendt iblandt os noget af denne vor Herres Ild fra Himlen. Han var en Ildsjæl. En Menneskekærlighed saa ægte, saa høj og saa dyb, som den sjældent kendes i et Menneskehjerte, flammede i hans, og med Ildhu stred han for Kærlighedens, Sandhedens og Rettens Vej paa Jorden. Og Ilden, der flammede i ham, var ikke af jordisk Rod. Den var tændt, dette Baal var tændt ved Himlens Arne. Det var vor Herrens Jesu Kristi, Kærlighedens Fyrstes Ild, som var kasted ned i denne Sjæl.

Da vi forleden rejste os i Stilhed, for at mindes ham inde paa vort kongelige Teater, da de udsendte deres Mindehøjtidelighed fra vort Frie Broderland, Sverige, da var det Digteren, Kunstneren, Skribenten, Folkevækkeren, som blev hyldet midt i Sorgen og takket midt i Savnet.⁶ Her i Vedersø Kirke er vi samlet for at mindes ham som Præsten, som den for tyve Aar siden begyndte et arbejde blandt jer her i Vedersø, som groede fast her, som elskede menneskene Og Naturen her. Vi mindes ham som vor Ven, som Sognets mand og som Hjemmets Mand.

Det ved I her fra Vedersø, at denne Ildsjæl, som blev plantet iblandt jer, havde et ægte Præstehjerte. I ham flammede en Kærlighed af langt mere dyb og ægte Art, end den ellers findes i Præstehjerter. Og der var ingen Blødsødenhed i den, det ved I [–] den var formet med hans Ildhu og med de store Krav, som Kærlighed, Sandhed og Ret stiller. I kender

5. Luk 12,49.

6. Under Det kongelige Teaters forestilling *To Tråde* af Soya den 5. januar gik Kjeld Abell på scenen og bad publikum rejse sig og mindes Danmarks store dramatiker – hvorefter han snart måtte flygte til Sverige. Engelsk og svensk radio sendte mindehøjtideligheder. De blev trods principielle forbud fra besættelsesmagten aflyttet i Danmark.

Straks ved Kaj Munks død udgav forlaget Norden i Aalborg Munks 8 nye Digte. Allerførste side benytter det billede af ilden, der løber over landet, som også Niels Nøjgaard brugte i sin begravelsestale.

Som en Løbeild gik det over Landet:

KAJ MUNK ER DØD!

Folk blev stoppet paa Gaden af dem ubekendte Personer, som blege af Ophidselse fortalte Nyheden. Overalt talte man om den skændige Udaad. Hvorfor? spurgte enkelte. For at kvæle en dansk Røst! svaredes der gerne. Ingen spurgte om, hvem der havde gjort dette. Herom herskede ingen Tvivl.

Meget er talt og skrevet om Kaj Munk i Tidens Løb. Baade for og imod. Han var en Mand, der — som Brandes — satte Problemer under Debat. Han havde svorne Tilhængere, men kunde ogsaa vække lidenskabelig Modstand. Een Ting enedes alle dog om: Han var DANSK med Liv og Sjæl.

Med Liv og Sjæl

Thi i hans Sjæl var ikke Tvivl om, at Livet skyldte man sit Land. Som han sagde det i Digtsamlingen „Sværg det, Dreng“:

... glemte, at DEN er Livets
Gave værd, der vil den væрге.
„Tør Du ikke Livet miste,
kan Du aldrig Livet bjerge“.

Han gav sit Liv for sit Land.

Bedre Eftermæle kunde ingen ønske sig. Maaske ønskede han sig netop en Død som denne, — Døden i Kamp for sit Land? Bemærkelsesværdig er Linien i hans Digt „De finske Dreng“:

„Evgit skal Finland leve. Det er kun os, der dør“, og i Digtets sidste Vers:

„Vi lever, imens vi lever. Mest lever vi, hvis vi dør“.

Hans Minde vil leve hos os. Vi vil aldrig glemme hans Død.

ham saadan. Indtil det aller sidste har han mødt jer med de Krav og med den ydmyge Kærlighed.

og sine Venner har han med denne Kærlighed skænket Gaver, som vi aldrig bliver færdige med, beriget os baade med Kærligheden og dens Krav. Hans Kærlighed opvarmede og oplivede os. Hans Kærlighed sporede os fremad.

Han har givet sit Hjem, givet Lise og Børnene en saa rig Skat ved denne mærkelige Kærlighed, som var hans, gennem Aarene her i Vedersø Præstegaard, at I derigennem har faaet en Rigdom at tære paa, som kan holde dette Liv ud.

Ja Gud har givet os en stor Gave med Kaj Munk; sin Tjener.

Munk var en kæmpende Sjæl. Han blev aldrig en af de salige besiddende. Han var aldrig af dem, der kunde slaa sig til Ro. Der var altid Uro i hans Sjæl. Han ejede kun Troen i Kamp. Anfægtelse og Tvivl var det Element, hvori hans Tro alene levede. men denne Tro var ogsaa saa jævn, saa enkelt, det ved I nok fra Vedersø og vi hans Venner, saa jævn, saa ligetil, saa enkel, saa barnlig. Det var en Klippegrund, og paa denne Klippegrund, og paa denne Klippe var det, at det sydende og flammende Baal var tændt.

Han var ikke uden Fejl. Vi, som holdt af ham, havde vanskeligt ved at se, hvor de var. Der er andre, hvis Øjne har været skarpere der end vore. Og først og fremmest: ogsaa over ham havde Oprøret mod Gud Magt. Han var en Synder. Kun ved Guds Naade var han og er han og bliver han det, han var og er og bliver, kun af Guds Naade; men Guds Naade imod ham har heller ikke været forgæves; derom vidner jeg og mange med mig i dette Sogn og i vort Land.

Han havde en dyb Ængstelse, en dirrende nagende Sorg i Hjertet. Angsten for, at det danske Folk var et raaddent Folk, viet til uafvendelig Undergang. Denne skrækkelige Angst, som nagede og pinte ham, forvandlede til Tider til Vished, der var ingen anden Mulighed. Til andre Tider [–] og det er skønt at kunne sige, at det var mest i de senere Maaneder [–] brød Haabet op gennem Angsten, og det bekræftede sig, at den Kamp, som han maatte stride og stred, den var ikke frugtesløs. For det maatte han, maatte kæmpe mod det raadne Danmark og for det nye sunde Danmark, som han haabede paa imod al Tvivl og Angst. I denne Kamp er han faldet. Han har maattet overlade den til os.

Baalet er brændt ned, vi har ham ikke længere iblandt os. Og dog er det helt forkert at sige, at det er brændt ned; thi fra ham er der fløjet Gnister ud i mange danske Sjæles Grund og har tændt Ild, og vi kan ikke mindes ham værdigt og sandt uden at lade denne Ild, Kærlighedens, Sandhedens, Rettens, Viljens, Kraftens Ild brænde i vort Liv.

Og paa en bedre Maade er det helt usandt, at Baalet er brændt ned. Det er det her hos os, men kun for at blive tændt skønnere og renere paa Evighedens Kyst ved vor Herre Jesu Kristi Opstandelses Kraft. Det er vor Tro, vor Trøst, hvorved vi gaar ind i de Dage, der kommer herefter.

Ild er jeg kommet at kaste paa Jorden, og hvor vilde jeg, at den allerede var optændt.

Hans Liv var kort, men ikke derfor ufuldendt. Ammen!